

Oryantalizm ve Said

HASAN BÜLENT KAHRAMAN

Bu yıl Chicago'da yapılan MESA toplantısının en ilginç oturumlarından birisi Edward Said'in, 'Oryantalizm' isimli kitabının yayımlanışının 20. yılı nedeniyle gerçekleştirilen paneli. Ağır hastalığına karşın katıla-

arak bir değerlendirme yapan Said'in gerek toplantıda, gerekse daha sonra birlikte olduğumuzda söyledikleri oryantalizm kavramının değerlendirilmesi açısından önemli saptamaları içermektedir.

Oryantalizm, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış en önemli, etki alanı en geniş kavramlardan birisidir. Edward Said'in aynı adı taşıyan kitabıyla birlikte tam bir patlama yaşayan bu kavram, 1980'lerden itibaren gelişmeye koyulan ve toplumsal kuram alanında büyük değişikliklere gidilmesini gerektiren art-modern ve 'art-sömürgeci söylem' (postcolonial discourse) gibi açılımların adeta temelini oluşturmuştur. Said'in oryantalizm kavramı, çok genel olarak, Batı'nın Doğu'yu nasıl 'gördüğüyle' ilgili bir yorumdur. Buna göre, Batı, kendi siyasal-kültü-

rel iktidarını yerleştirebilmek için bir Doğu tanımı yapmış, bu muhayyel anlayış üstüne kendi farklılığını oturtmuş, kendi tarihsel birikimini tek 'doğru' ve 'gerçek' olarak sunmuştur. Dolayısıyla da, oryantalizm aslında bilginin ve onu taşıyan söylemin bir iktidar bağlamı oluşmasıdır. Batı, bu anlayış içinde 'öz' ya da 'kendisi' olmakta, Doğu ise bütüncül bir dışlama mantığıyla 'öteki' konumuna yerleşmektedir. Bu da söylemin içerdiği iktidar anlayışıyla tümleşik hiyerarşi içinde Batı'nın üstün ve önde, Doğu'nun mağlup ve geride görülmesine yol açmıştır. Avrupamerkezci görüşün kaynağı budur.

Bu genel saptamanın ardından gelen art-sömürgeci söylem 'öteki' kavramını çözümleyerek, onun zihin-beden-toplum çizgisinde ne türden sonuçlar yarattığını ortaya koymuştur. Nitekim, Said'in söylem-zihinsellik-iktidar bağını çözümleyen Foucault'yla ilişkisi her zaman sorunsaldır. Said, düşüncesini soyut kuramsal bir çizgide bırakmayarak, aydın ve Filistinli sıfatıyla uzun yıllar, şimdi çok ters düştüğü Arafat'ın arkasındaki en önemli düşünce adamlarından birisi olmuştur ve bu tavrını 'Kültür ve Emperyalizm' ve 'Entellektüel' isimli kitaplarında zenginleştirme olanağını da bulmuştur.

Said, 20 yıl sonra yaptığı değerlendirmede kitabının

dört temel etrafında kurulduğunu ileri sürüyordu.

1. Kendisinin de kitabın yazım sürecinde yaşadığı 'sürgün ve uzaklık' kavramı; 2. 'Öteki' kavramını geliştirmeye olanak veren 'kimlik politikaları' anlayışı; 3. Tarih içinde 'dil ve söylemin' konumunu değerlendiren filoloji olgusu; 4. Mukayeseli deneyimleri değerlendirmeyi ve paylaşmayı öngörececek bir 'genişletilmiş oryantalizm' yaklaşımı...

Bugün, oryantalizm kavramı yarattığı büyük olanağa karşın birkaç yönden eleştirilebilmektedir. Bunların başında, artık bu kavramın da bir hegemonik söyleme dönüştüğü iddiası gelmektedir. İkincisi, post-modern ve post-koloniyal söylemlerin olanaklarını ihmal eden oryantalizm mutlak ve farklıdır. Oysa, Said, yukarıdaki saptamasında gizli de olsa, oryantalizmin belirttiği kendi kökleri etrafında değerlendirilmesine bir çağrı çıkarmıştır. Üçüncüsü, oryantalizmin arkasındaki siyasal yönelim ve olgulardır. Son nokta ise kendisine sorduğum birkaç ana sorudan birisine Said'in verdiği yanıtıdır. Buna göre, oryantalizm, son tahlilde, tanımlanması ve belirlenmesi zor olsa da bir etik yönelimdir. Oryantalizmin neredeyse 'daima' var olacağını ve daima hegemonik, karşı-hegemonik bir çizgide asılı kalacağını gösteren ana ipucu galiba onun etik gibi sorunlu bir kavramla ilişkilendirilmesidir.